

صلى الله عليه وسلم

دانشگاه الزهراء (س)

دانشکده ادبیات، زبان‌ها و تاریخ

پایان‌نامه جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد

رشته زبان و ادبیات فارسی

عنوان

بررسی جایگاه و شخصیت زن در شش رمان دفاع مقدس

استاد راهنما

دکتر مهین پناهی

استاد مشاور

دکتر مهدی نیک منش

دانشجو

انسیه بهبودی

تیر ۱۳۸۸

چکیده

هشت سال دفاع مقدس، بزرگترین پدیده تاریخی کشور ما در سه دهه پس از پیروزی انقلاب اسلامی محسوب می‌شود که تمامی شؤون اجتماعی، سیاسی و اقتصادی جامعه را تحت تأثیر قرار داده و به دنبال آن با نگاهی نو، تأثیری ژرف و بنیادین بر ادبیات برجا گذاشته است. در این دوره ادبیات داستانی و بویژه رمان از لحاظ کیفیت و مضمون متحول گشته، شخصیت‌های آن هویتی تازه می‌یابند؛ شخصیت زن که در گذشته همواره شخصیتی مبهم و تیره و عنصری جسمی و جنسی محسوب می‌شده است، در این برهه ارزشی انسانی یافته و از دریچه‌ای نو به او نگریسته می‌شود.

موضوع این پایان‌نامه بررسی جایگاه و نقش شخصیت‌های زن در شش رمان با محوریت دفاع مقدس «نخل‌های بی‌سر، زمین سوخته، باغ بلور، گنجشک‌ها بهشت را می‌فهمند، جنگی که بود، و گلاب خانم» است و در آن سعی شده که شخصیت‌های تحول یافته و نقش‌های جدیدی که زنان در داستان‌ها ایفا کرده‌اند، تحلیل و تبیین گردد. پیشینه این پژوهش به مقالاتی پراکنده و اجمالی درباره زن و دفاع مقدس برمی‌گردد، اما تاکنون تحقیقی مدون و دانشگاهی در این زمینه صورت نگرفته بود. اهمیت این جستار در بررسی موشکافانه جایگاه زن در رمان دفاع مقدس است که می‌تواند در تبیین الگوهای مناسب برای زنان امروز مؤثر باشد.

این پایان‌نامه در چهار فصل: مبانی نظری پژوهش، تعاریف و کلیات، نگاهی به پیشینه زن در تاریخ و فرهنگ ایران، و تحلیل رمان تنظیم شده است. در فصل اخیر، افزون بر بررسی شخصیت و شخصیت‌پردازی در این شش رمان، نقد و تحلیل نقش و کنش زنان به تفصیل بیان شده است. خارج شدن زنان از قالب نقش‌های روزمره خود، رهایی از دغدغه‌های معمول و یافتن نگاهی عرفانی و معنوی به زندگی از مهم‌ترین ویژگی‌های شخصیتی زنان در این رمان‌ها به شمار می‌رود.

کلید واژه‌ها: زن، ادبیات دفاع مقدس، رمان، شخصیت، نخل‌های بی‌سر، زمین سوخته، باغ

بلور، گنجشک‌ها بهشت را می‌فهمند، جنگی که بود و گلاب خانم.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه.....
۵	فصل اول: مبانی نظری پژوهش.....
۶	۱- مسأله پژوهش.....
۶	۲- اهداف.....
۷	۳- پیشینه تحقیق.....
۸	۴- روش کار و تحقیق.....
۹	فصل دوم: تعاریف و کلیات.....
۱۰	بخش اول: کلیات ادبیات داستانی و شخصیت و شخصیت‌پردازی.....
۱۱	۱-۱. ادبیات.....
۱۴	۱-۲. ادبیات داستانی.....
۱۵	۱-۲-۱. داستان کوتاه.....
۱۵	۱-۲-۲. رمان.....
۱۸	۱-۳. عناصر داستان.....
۲۰	۱-۴. شخصیت.....
۲۱	۱-۴-۱. انواع شخصیت.....
۲۱	۱-۴-۱-۱. شخصیت‌های نوعی.....
۲۲	۱-۴-۱-۲. شخصیت‌های قالبی.....
۲۲	۱-۴-۱-۳. شخصیت قراردادی.....
۲۲	۱-۴-۱-۴. شخصیت‌های تمثیلی.....
۲۳	۱-۴-۱-۵. شخصیت‌های نمادین.....
۲۳	۱-۴-۱-۶. شخصیت‌های همه جانبه.....
۲۳	۱-۴-۱-۷. شخصیت‌های افسانه‌ای.....
۲۵	۱-۴-۲. شخصیت‌پردازی.....
۲۵	۱-۴-۲-۱. تعریف شخصیت‌پردازی.....
۲۵	۱-۴-۲-۲. شخصیت‌پردازی در گذر زمان.....

۳۰ شیوه‌های شخصیت‌پردازی	۳-۴-۱
۳۱ ۱- شخصیت‌پردازی مستقیم	۳-۴-۱
۳۱ ۲- شخصیت‌پردازی غیرمستقیم	۳-۴-۱
۳۱ ۱- وضعیت ظاهری	۱-۲-۳-۴-۱
۳۲ ۲- گفتگو	۲-۲-۳-۴-۱
۳۲ ۳- رفتار	۳-۲-۳-۴-۱
۳۳ ۴- نام	۴-۲-۳-۴-۱
۳۳ ۵- اعتبارات فردی و اجتماعی	۵-۲-۳-۴-۱
۳۳ ۶- فکر و استدلال	۶-۲-۳-۴-۱
۳۴ ۷- محیط	۷-۲-۳-۴-۱
۳۴ ۷- توصیف	۷-۲-۳-۴-۱
۳۵ ۴- منشأ شخصیت	۴-۴-۱
۳۵ ۱- پرتوتیپ‌های تاریخی	۱-۴-۴-۱
۳۵ ۲- پروتوتیپ هنری	۲-۴-۴-۱
۳۶ ۳- پروتوتیپ مذهبی	۳-۴-۴-۱
۳۶ ۴- پروتوتیپ سیاسی	۴-۴-۴-۱
۳۶ ۵- پروتوتیپ طبقاتی	۵-۴-۴-۱
۳۶ ۶- پروتوتیپ گروه‌های انسانی	۶-۴-۴-۱
۳۷ ۷- پروتوتیپ ژورنالیستی	۷-۴-۴-۱
۳۷ ۸- پروتوتیپ ادبی	۸-۴-۴-۱
۳۷ ۹- پروتوتیپ حماسی و اسطوره‌ای	۹-۴-۴-۱
۳۸	بخش دوم: نگاهی به جنگ ایران و عراق و تأثیر آن بر ادبیات داستانی	
۳۹ ۱- ادبیات مقاومت (جنگ)	۱-۲-۱
۴۰ ۲- پیشینه ادبیات جنگ در ایران	۲-۲-۱
۴۱ ۳- جنگ ایران و عراق	۳-۲-۱
۴۳ ۴- ادبیات دفاع مقدس	۴-۲-۱
۵۲	فصل سوم: نگاهی به پیشینه زن در تاریخ و فرهنگ ایران	
۵۳ ۱- زن در ایران	۱-۳
۵۷ ۲- زن در ادب پارسی	۲-۳
۶۰ ۳- زن در عصر حاضر	۳-۳
۶۳ ۴- زن در ادبیات معاصر	۴-۳

۶۷	۵-۳ زن در دفاع مقدس
۶۸	۱-۵-۳ فعالیت زنان در پشت جبهه
۶۸	۱-۱-۵-۳ کمک‌های نقدی و غیرنقدی
۶۹	۲-۱-۵-۳ آشپزی و تهیه مواد غذایی
۶۹	۳-۱-۵-۳ خیاطی و تهیه لباس گرم
۶۹	۴-۱-۵-۳ اهدای خون
۷۰	۵-۱-۵-۳ ازدواج با رزمندگان و جانبازان
۷۱	۶-۱-۵-۳ سخنرانی و نامه‌های پرشور در تشجیع رزمندگان
۷۱	۷-۱-۵-۳ تشویق و ایجاد روحیه حماسی در رزمندگان
۷۲	۲-۵-۳ حضور زنان در میدان نبرد و خط مقدم
۷۳	۱-۲-۵-۳ پرستاری و امداد رسانی به مجروحین
۷۳	۲-۲-۵-۳ شرکت مستقیم در عملیات‌ها
۷۴	۳-۲-۵-۳ عکاسی و خبرنگاری جنگ
۷۵	۴-۲-۵-۳ اسارت در جنگ
۷۵	۳-۵-۳ نقش زنان در حفظ آثار و ارزش‌های دفاع مقدس پس از جنگ
۷۸	فصل چهارم: تحلیل رمان
۸۰	۱-۴ زمین سوخته
۸۰	۱-۱-۴ معرفی نویسنده
۸۱	۲-۱-۴ خلاصه داستان
۸۱	۳-۱-۴ مردان
۸۶	۴-۱-۴ زنان
۸۷	۵-۱-۴ کودکان
۸۸	۶-۱-۴ شیوه‌های شخصیت‌پردازی
۸۸	۱-۶-۱-۴ توصیف قیافه ظاهری
۹۰	۲-۶-۱-۴ گفتگو
۹۳	۳-۶-۱-۴ رفتار
۹۴	۴-۶-۱-۴ نام
۹۵	۷-۱-۴ تحلیل کلی شخصیت‌ها:
۹۶	۸-۳-۴ درون‌مایه
۹۷	۹-۳-۴ تحلیل شخصیت زنان
۱۰۱	۲-۴ نخل‌ها بی‌سر

- ۱۰۱ ۱-۲-۴ معرفی اثر
- ۱۰۲ ۲-۲-۴ خلاصه داستان
- ۱۰۲ ۳-۲-۴ معرفی شخصیت‌های داستان
- ۱۰۳ ۴-۲-۴ مردان
- ۱۰۵ ۵-۲-۴ زنان
- ۱۰۶ ۶-۲-۴ کودکان
- ۱۰۷ ۷-۲-۴ شیوه‌های شخصیت‌پردازی
- ۱۰۷ ۱-۷-۲-۴ قیافه ظاهری
- ۱۰۸ ۲-۷-۲-۴ گفتگو
- ۱۰۸ ۳-۷-۲-۴ رفتار
- ۱۰۹ ۴-۷-۲-۴ نام
- ۱۱۰ ۸-۲-۴ تحلیل کلی شخصیت‌ها
- ۱۱۱ ۹-۲-۴ درون‌مایه
- ۱۱۱ ۱۰-۲-۴ تحلیل شخصیت زنان
- ۱۱۶ ۳-۴ باغ بلور
- ۱۱۶ ۱-۳-۴ معرفی نویسنده
- ۱۱۸ ۲-۳-۴ خلاصه داستان
- ۱۱۹ ۱-۲-۳-۴ نمای کلی شخصیت‌ها
- ۱۱۹ ۳-۳-۴ مردان
- ۱۲۲ ۴-۳-۴ زن
- ۱۲۵ ۵-۳-۴ کودکان
- ۱۲۶ ۶-۳-۴ شیوه‌های شخصیت‌پردازی
- ۱۲۷ ۱-۶-۳-۴ شخصیت‌پردازی مستقیم
- ۱۲۷ ۲-۶-۳-۴ شخصیت‌پردازی غیرمستقیم
- ۱۲۷ ۱-۲-۶-۳-۴ توصیف شکل ظاهری
- ۱۲۸ ۲-۲-۶-۳-۴ گفتگو
- ۱۳۰ ۳-۲-۶-۳-۴ رفتار
- ۱۳۲ ۴-۲-۶-۳-۴ موقعیت اجتماعی
- ۱۳۵ ۵-۲-۶-۳-۴ نام
- ۱۳۵ ۶-۲-۶-۳-۴ شغل
- ۱۳۶ ۷-۲-۶-۳-۴ محیط
- ۱۳۶ ۷-۳-۴ تحلیل کلی شخصیت‌ها

۱۳۷ ۸-۳-۴. تحلیل شخصیت زنان
۱۴۳ ۴-۴. گلاب خانم
۱۴۳ ۱-۴-۴. معرفی نویسنده
۱۴۵ ۲-۴-۴. خلاصه داستان
۱۴۶ ۳-۴-۴. مردان
۱۵۰ ۴-۴-۴. زنان
۱۵۲ ۵-۴-۴. کودکان
۱۵۳ ۶-۴-۴. شیوه شخصیت پردازی
۱۵۳ ۱-۶-۴-۴. توصیف قیافه ظاهری
۱۵۴ ۲-۶-۴-۴. گفتگو
۱۵۸ ۳-۶-۴-۴. رفتار
۱۶۰ ۴-۶-۴-۴. نام
۱۶۱ ۵-۶-۴-۴. محیط
۱۶۱ ۷-۴-۴. تحلیل کلی شخصیت‌ها
۱۶۲ ۸-۴-۴. درون‌مایه
۱۶۲ ۹-۴-۴. تحلیل شخصیت‌های زن
۱۶۹ ۵-۴. گنجشک‌ها بهشت را می‌فهمند
۱۶۹ ۱-۵-۴. معرفی نویسنده
۱۷۰ ۲-۵-۴. معرفی اثر
۱۷۲ ۳-۵-۴. خلاصه داستان
۱۷۳ ۴-۵-۴. مردان
۱۷۷ ۵-۵-۴. زنان
۱۸۲ ۶-۵-۴. کودکان
۱۸۳ ۷-۵-۴. شیوه‌های شخصیت پردازی
۱۸۴ ۱-۷-۵-۴. توصیف شکل ظاهری
۱۸۵ ۲-۷-۵-۴. گفتگو
۱۸۹ ۳-۷-۵-۴. موقعیت اجتماعی
۱۹۰ ۴-۷-۵-۴. نام
۱۹۱ ۵-۷-۵-۴. محیط
۱۹۲ ۶-۷-۵-۴. توصیف
۱۹۲ ۸-۵-۴. پیشین شخصیت (پرو تیپ)
۱۹۳ ۹-۵-۴. درون‌مایه داستان

۱۹۴ ۱۰-۵-۴. تحلیل شخصیت زنان
۲۰۰ ۶-۴. جنگی که بود
۲۰۰ ۱-۶-۴. معرفی نویسنده
۲۰۱ ۲-۶-۴. معرفی اثر
۲۰۱ ۳-۶-۴. خلاصه داستان
۲۰۲ ۴-۶-۴. مردان
۲۰۴ ۵-۶-۴. زنان
۲۰۶ ۶-۶-۴. کودک
۲۰۷ ۷-۶-۴. شیوه‌های شخصیت‌پردازی
۲۰۷ ۱-۷-۶-۴. شخصیت‌پردازی مستقیم
۲۰۷ ۲-۷-۶-۴. شخصیت‌پردازی غیرمستقیم
۲۰۷ ۱-۲-۷-۶-۴. توصیف قیافه ظاهر
۲۰۸ ۲-۲-۷-۶-۴. گفتگو
۲۱۱ ۳-۲-۷-۶-۴. رفتار
۲۱۳ ۴-۲-۷-۶-۴. موقعیت اجتماعی
۲۱۳ ۵-۲-۷-۶-۴. نام
۲۱۴ ۶-۲-۷-۶-۴. محیط
۲۱۵ ۸-۶-۴. تحلیل کلی شخصیت‌ها
۲۱۵ ۹-۶-۴. درون مایه
۲۱۶ ۱۰-۶-۴. تحلیل شخصیت‌های زن
۲۲۰ ۱-۵. شکل: جایگاه و نقش زنان وصف شده در هر رمان
۲۲۱ ۲-۵. شکل: کارکرد و نقش زنان وصف شده در شش رمان دفاع مقدس
۲۲۱ ۳-۵. شکل: کارکرد و نقش زنان وصف شده در شش رمان دفاع مقدس
۲۲۳ جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۲۲۴ ۱- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۲۲۹ ۲- پیشنهادها
۲۳۰ منابع
۲۳۰ کتاب‌ها
۲۳۴ مقاله

مقدمه

با آغاز جنگ تحمیلی عراق علیه ایران تعدادی از نویسندگان قلم برداشتند و به ثبت رشادت‌ها و ایثارگری دلاورانی پرداختند که برای حفظ کرامت‌های انسانی و دفاع از خاک وطن در برابر دشمن متجاوز به پا خاسته و حماسه‌ای عظیم خلق کردند. حماسه‌ای که همچنان در جامعه ما جاری است.

در این میان ادبیات داستانی و بویژه رمان در راه‌گشایی و پاسخ‌گویی به نسل امروز که جنگ را ندیده و فضای آن دوران را درک نکرده‌اند، مسؤلیتی خطیر دارد؛ چرا که رمان آینه عصر ماست و در بطن آن می‌توان می‌توان مسائل سیاسی و اجتماعی دوران جنگ را مشاهده کرد و به احوال درونی و بیرونی زنان و مردانی راه یافت که برای حفظ شرافت، حیثیت و فضائل انسانی در مقابل دشمن متجاوز پایداری کردند.

اینچنین بود که رمان‌هایی تحت عنوان رمان‌های دفاع مقدس نگاشته شد و حوادث جنگ و پیامدهای اجتماعی و سیاسی آن و همچنین ایثار و گذشت زنان و مردانی که دوشادوش هم در راه دفاع از میهن در برابر دشمن متجاوز قد علم کرده بودند، محور اصلی روایت قرار گرفت.

در این رمان‌ها از دریچه‌ای تازه به زن نگریسته شد و چهره‌ای که همواره در هاله‌ای از ابهام و بدبینی بود، در این آثار دیگر تنها یک عنصر جسمی و جنسیتی محسوب نمی‌شد، بلکه ارزش انسانی یافت و از پوسته قالب‌های روزمره خود بیرون آمد و به صورت چهره‌ای مبارز و آرمانی

تجلی یافت؛ آرمانی که در صحنه دفاع مقدس به حقیقت پیوسته بود.

بررسی و مطالعه چنین شخصیت‌هایی، گذشته از جنبه علمی و ایجاد الگوی مناسب برای زنان و دختران امروز و خودباوری آنان اهمیت شایانی دارد. این امر محقق را بر آن داشت تا به مطالعه شخصیت و جایگاه زنان در رمان‌های دفاع مقدس بپردازد و از ابعاد مختلف آن را مورد بررسی قرار دهد.

از آنجا که ادبیات دفاع مقدس ادبیاتی نوپاست، کمبود منابع، گستردگی کار و انگشت‌شمار بودن تحقیق‌های دانشگاهی در این زمینه و نبودن الگوی مناسب، از جمله مواردی بود که انجام پژوهش را با مشکل مواجه می‌کرد.

همان‌طور که گذشت، تحول شخصیت زن در رمان‌های دفاع مقدس بازتاب تحول شخصیت زن در بستر جامعه است. بازشناسی و مطالعه چنین شخصیت‌هایی نیازمند نگرش‌های روانشناختی، تاریخی و اجتماعی است. در این میان نقد فمینیستی را که نقدی زن‌گرایانه است نمی‌توان از نظر دور داشت. هر چند معیارها و ارزش‌های زن آرمانی دفاع مقدس در چارچوب این نگرش غربی ننگجیده و نظام‌ها و هنجارهای آن را به طور کامل بر نمی‌تابد و آن را بر هم می‌زند. در این آثار زنی ظهور می‌نماید که نه به طور کامل با ارزش‌های فمینیستی مطابقت دارد و نه ضعیفه آثار هدایت، چوبک، مشفق کاظمی و ... است. بلکه این زن مولود انقلاب و جنگ است که آرمانی و حماسی در رمان‌ها ظاهر می‌شود. اگرچه در این آثار گاه به زنان آسیب‌پذیر و ضعیف هم برمی‌خوریم؛ زانی که قدم در راه بازماندگان نظام پوسیده گذشته نهاده و به تفکر مذهبی و انقلابی دست نیافته‌اند.

در این تحقیق ضمن معرفی نویسنده و خلاصه داستان، رمان از جهت شخصیت و شخصیت‌پردازی مورد مطالعه قرار گرفته، سپس بازتاب شخصیت زن و پاسداری او از کرامت‌های انسانی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

در این پژوهش شش رمان برای بررسی انتخاب شد و از آنجا که بیشتر آثار دفاع مقدس مربوط به نویسندگان مرد است، رمان‌ها از میان آثار آنان و بر اساس «کتاب‌شناسی زن و جنگ» نوشته «مریم زاغیان» و فهرست برگزیده جشنواره بیست سال ایشار و ادب پایداری (۱۳۵۹-۷۹) انتخاب شده است. (لازم به توضیح است که در این جشنواره نویسندگان آثار جزو نفرات برتر بوده‌اند یا کتاب‌های آنان جزو آثار برگزیده بوده است.)

در انتخاب این آثار گذشته از سیر زمان نگارش که تحول شخصیت‌ها را می‌توان در آن دید، نگرش متنوعی به زن وجود دارد که به صورت اجمالی به آن اشاره می‌شود.

زمین سوخته (۱۳۶۱) احمد محمود، زنان سرزمین سوخته جنوب را به تصویر می‌کشد که در حال نبرد با مصائب زندگی در شهر جنگ‌زده‌اند.

نخل‌های بی‌سر (۱۳۶۳)، اولین رمان جنگی قاسمعلی فراست است که در سال‌های آغازین جنگ نگاشته شده و نویسنده، شخصیت زن رمان را از میان قهرمانان واقعی برگزیده و از این مسأله در تشجیع و ایجاد روحیه مبارزه در خوانندگان بهره برده است.

گلاب خانم (۱۳۷۴)، آخرین رمان چاپ شده از قاسمعلی فراست است که زن را در نبرد با مشکلات زندگی جامعه در حال جنگ به تصویر کشیده و به شرح ایشار و فداکاری زنان در نقش‌های مختلف می‌پردازد.

گنجشک‌ها بهشت را می‌فهمند (۱۳۷۶)، نوشته حسن بنی‌عامر، با نگاهی مدرن و پسامدرن به مقوله زن و جنگ می‌نگرد و جلوه‌ای تازه‌ای از حضور زن در روزهای جنگ و پس از آن را به تصویر می‌کشد.

جنگی که بود (۱۳۷۷)، دریچه‌ای تازه به سوی جنگ گشوده و زنان و دختران مبارزی را در صحنه نبرد به تصویر می‌کشد که در زندگی فردی و اجتماعی خود نیز شجاعانه ظاهر می‌شوند. شایان ذکر است که دو اثر از قاسمعلی فراست (نخل‌های بی‌سر و گلاب‌خانم) مورد بررسی

قرار گرفته، چرا که این رمان‌ها در فاصله زمانی یازده سال (۱۳۷۴-۱۳۶۳) نگاشته شده و سیر تحول شخصیت زن در آن و تفاوت در نوع نگاه یک نویسنده و به تبع آن جامعه نسبت به زن در این آثار مشهود است.

فصل اول: شامل مقدمه، مسأله پژوهش، اهداف و روش کار می‌باشد.

فصل دوم: شامل دو بخش است. در بخش اول، تعاریف و مفاهیم، ادبیات، ادبیات داستانی، رمان و شخصیت‌پردازی است. بخش دوم شامل نگاهی اجمالی به جنگ ایران و عراق و تأثیر آن بر تحول محتوا و شخصیت‌ها در ادبیات داستانی و رمان می‌باشد.

فصل سوم: نگاهی اجمالی است به جایگاه و شخصیت زن در ادوار و آثار ادبی در ایران تا دوره معاصر و نقش زن در دفاع مقدس.

فصل چهارم: محور اصلی تحقیق و شامل شش بخش است. در هر قسمت ابتدا ضمن معرفی نویسنده، خلاصه داستان ذکر می‌شود، سپس ویژگی‌های اجتماعی شخصیت‌های مردان، زنان و کودکان طبقه اجتماعی هر کدام از داستان‌ها بحث شده و بعد شیوه‌های معرفی شخصیت‌ها و شخصیت‌پردازی در ابعادی مانند: گفتگو، رفتار، قیافه، نام، محیط توصیف با ذکر نمونه بررسی می‌شود. بعد از تحلیل کلی شخصیت‌ها و بیان درون‌مایه رمان به تحلیل و بررسی شخصیت و نقش زنان وصف شده در رمان پرداخته می‌شود. جداول و نمودارهایی که کمیت نقش‌های مختلف زنان وصف شده در رمان را بیان می‌کند نیز به انتهای فصل پیوست می‌شود.

در پایان نتایج حاصل از پژوهش بیان شده و پیشنهادهایی برای پژوهش‌های بعدی ارائه شده است.

فصل اول

مبانی نظری پژوهش

۱- مسأله پژوهش

دوره دفاع مقدس برای داستان‌نویسان همواره سرشار از موضوع‌های تازه بوده است و نقش زن به عنوان موضوع محوری یا در حاشیه در ارتباط با سایر شخصیت‌ها به گونه‌ای متفاوت با دوره‌های قبلی خود را نشان داده است. به عنوان رزمنده، پرستار، زن مرزنشین، (همسر، مادر، خواهر و دختر) شهید، (همسر، مادر، خواهر و دختر) جانباز ایفای نقش کرده‌اند. این پژوهش سعی دارد تا به تحلیل ابعاد و زوایای نقش و جایگاه زنان وصف شده در شش رمان دفاع مقدس بپردازد.

۲- اهداف

تحلیل بازتاب حضور زنان در رمان‌های مربوط به دفاع مقدس، به جامعه‌شناسی ادبیات و شناخت بیشتر ادبیات پایداری که نوع (ژانر) ادبی جدید است، کمک می‌کند و گذشته از جنبه علمی تحلیل رمان‌ها، در خودباوری بیشتر زنان این مرز و بوم و تأثیر بر اهداف و شخصیت آنان اهمیت شایانی دارد.

۳- پیشینه تحقیق

۱- نجم عراقی، منیژه؛ صالح، مرسته؛ موسوی، نسترن؛ (۱۳۸۵): زن و پژوهش‌های نظری، دربارهٔ مسائل مربوط به زنان - گزینش و ترجمه، تهران: نشر قطره. این کتاب مجموعه مقالاتی است که به مسائل زنان در قلمرو ادبیات داستانی می‌پردازد و آثار زنان داستان‌نویس را مورد مطالعه قرار می‌دهد.

۲- زواریان، زهرا (۱۳۷۰): تصویر زن در ده سال داستان نویسی انقلاب اسلامی، تهران، حوزه هنری. کتاب حاضر به نقد و بررسی ویژگی بارز نویسندگان زن و تحول در نگرش و جایگاه زن در ایران می‌پردازد. آثار، از مجموعه داستان‌ها و رمان‌ها انتخاب شده و چهرهٔ نویسندگان زن و میزان فعالیت آنان را از جهت کیفی و کمی مورد بررسی قرار داده است.

۳- پایان نامه: حسینی، عاطفه (۱۳۸۵): بررسی جایگاه زن در ادبیات نمایشی دفاع مقدس، استاد راهنما حسینی‌پور، دانشگاه تربیت مدرس، مقطع کارشناسی ارشد، رشته: کارگردانی. در این پایان نامه به نقد و تحلیل قهرمانان زن در ادبیات نمایشی دفاع مقدس پرداخته شده است. در پنج نمایشنامه از دیدگاه‌های مختلف، شخصیت قهرمانان زن بررسی شده و از آن به عنوان فرصتی مناسب برای بیان بازتاب شخصیت زن امروز ایرانی استفاده شده است.

همچنان که از عنوان و توصیف پژوهش‌های ذکر شده برمی‌آید، هر یک به نوعی می‌تواند نگارنده را در انجام تحقیق یاری دهد، اما هیچ یک به شکل دقیق به بررسی و تحلیل شخصیت زنان در رمان نپرداخته است. این پژوهش بر آن است تا ضمن بررسی شخصیت‌های رمان به بررسی و تبیین جایگاه و کارکرد و کنش‌های زنان وصف شده در رمان پرداخته و آن را مورد تحلیل قرار دهد.

۴- روش کار و تحقیق

روش تحقیق، توصیفی - تحلیلی است که در آن از روش کتابخانه‌ای و فیش‌برداری استفاده شده است. ابتدا یادداشت‌های مربوط به «ادبیات داستانی، رمان، شخصیت‌پردازی، نقد و تحلیل در آثار دفاع مقدس، جنگ ایران و عراق و تأثیر آن بر ادبیات داستانی» جمع‌آوری و سپس رمان‌هایی که زنان در آن نقشی برجسته و پررنگ دارند انتخاب شده و فیش‌برداری آنها انجام گرفت و پس از آن مطالب به صورت زیر تنظیم گردید:

۱. معرفی نویسنده و آثار او

۲. خلاصه رمان

۳. شیوه‌های شخصیت‌پردازی و انواع شخصیت و طبقه‌بندی آن

۴. تحلیل و تبیین شخصیت زنان وصف شده در رمان‌ها

پس از استخراج و جمع‌آوری یادداشت‌ها، نگارش فصل‌های تحقیقی آغاز و همچنین از نقدهایی که پیرامون ادبیات داستانی دفاع مقدس در کتاب‌ها و مجلات نوشته شده بود - بنا به ضرورت - استفاده شد. در پایان نیز نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهاد انجام شده است.

فصل دوم

تعاریف و کلیات

بخش اول

کلیات

ادبیات داستانی

شخصیت

و شخصیت پردازی